

Tuloksellisuustarkastus

Selvitys 2/2016 Teollinen yhteistyö HX-hävittäjähankkeessa

Yhteenveto selvitysluonnoksen lausunnoista

Valtiontalouden tarkastusvirasto on saanut viitekohdassa mainitusta selvitysluonnoksesta palautetta seuraavasti:

- Puolustusministeriö 12.12.2016
- Työ- ja elinkeinoministeriö 12.12.2016
- Pääesikunta 13.12.2016
- Ilmavoimien esikunta 14.12.2016

Lausunnonantajilla on ollut tilaisuus

- lausua näkemyksensä selvitysluonnoksesta sekä
- esittää kertomusluonnoksen tekstiin korjaus- ja täsmennysehdotuksia.

Ennen lopullisen selvityksen antamista tarkastusvirasto on ottanut huomioon palautteen seuraavasti:

1. Lausunnonantajien näkemykset selvitysluonnoksesta

Puolustusministeriön lausunto

Lausunnossaan puolustusministeriö (PLM) toteaa, että on kyettävä erottamaan kolmet eri vastaostossäännöt. Tämä on totta, mutta selvityksessä on haluttu korostaa sitä, että vuoden 2012 lainsäädäntömuutoksen jälkeinen aika erottuu selkeästi siitä, millaisia eri toimintatapoja teollisessa yhteistyössä on voinut olla ennen vuotta 2011. Lausunnon perusteella selvitykseen on selkeytetty, että kompensaatiosääntöjä ja -käytäntöjä on päivitetty vuosien varrella.

PLM huomauttaa lausunnossaan suorien vastaostojen olleen 15 prosenttia nimenomaan Hornetien kohdalla, jolloin vastakaupoissa toteutettiin 1980-luvun sääntöjä. On syytä korostaa, että selvityksessä esitetty laskelmaesimerkki perustuu Hornet-hankintaan, koska muiden hankintojen suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön osuuksista ei ole tietoa.

Laskelmien osalta PLM toteaa lausunnossaan, ettei teollinen yhteistyö tule olemaan 100 prosenttia ja hintavaikutus on lähempänä 5 kuin 10 prosenttia. Lausunnon perusteella selvitykseen on lisätty vaihtoehtoinen esimerkki siitä, miten 5 prosentin hinnanlisäys vaikuttaisi hankinnan hintaan. Laskelman tarkoituksena on havainnollistaa, että teollisen yhteistyön vaatimus tulee suhteuttaa todelliseen tarpeeseen eikä vanhan mallin mukaisesti esittää 100 prosentin vaadetta, koska tällöin teollisen yhteistyön hinta nousee huomattavasti. Selvityksen aikana ei tullut esiin aineistoa, jonka mukaan hintavaikutus olisi 5 prosenttia vaan arviot liikkuvat 5 ja 12 prosentin välillä.

PLM huomauttaa lausunnossaan, että kompensaatitoiminnan vaikutusten selvittäminen kaikkien yritysten toimintaan olisi käytännössä mahdotonta. Tarkastusvirasto on nostanut asian esiin selvityksessä, koska useat tahot katsovat teollisen yhteistyön hyödyntävän markkinoita yleensä, vaikkei tästä ole näyttöä.

Työ- ja elinkeinoministeriön lausunto

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) esittää lausunnossaan, että selvityksessä tulisi selkeästi tuoda esille kompensatiotoiminnan kehittyminen 1990-luvulta lähtien. Tämä asia tuodaan esiin myös PLM:n lausunnossa. Kompensatiotoiminnan kehittyminen on kuitenkin tieto, jonka voisi kuvastaa hyvin esittää esimerkiksi kompensatiotoimikunnan internet-sivuilla, jotta asiasta kiinnostuneet saisivat selkeän kuvan toiminnan kehitymisestä. Tarkastusviraston selvityksen tarkoituksena on kuitenkin tuoda esiin, miten lainsäädännön muutos vuodelta 2011 vaikuttaa toimintaan. TEM edelleen toteaa lausunnossaan, että suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakautumista kuvataan Hornet-hankinnassa toteutuneilla 15/85 prosenttiosuuksilla, joista ei voida TEM:n mukaan vetää johtopäätöksiä tulevaisuuteen. Suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakautumisesta ei kuitenkaan ole olemassa muuta seuranta-tietoa ja juuri tätä koskee tarkastusviraston seurantasuositus. Suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakautumista tulisi seurata sellaisella tavalla, joka mahdollistaisi jakaumatiedon saamisen sopimuskohteisesti. Kompensatiokertymän kirjaaminen ei ole kokonaisuuden seuranta, ellei ajantasaisesta tilanteesta voida antaa selkeää kuvaa. Systemaattisessa seurannassa siis kunkin hankinnan kohdalla voitaisiin todeta, mikä on tämänhetkinen suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakauma. Ellei tällaista tietoa ole kerätty, ei voida myöskään olettaa, ettei Hornet-hankinnan jakaumatieto voisi olla myös tulevaisuudessa mahdollinen. Kompensatiosäännöt eivät suoraan vaikuta suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakautumiseen. Tämä lausunnon kohta ei aiheuta muutoksia selvitykseen.

TEM toteaa lausunnossa, että tarkastusviraston toteamus siitä, että toimintatapoja ei ole muutettu, ei pidä paikkaansa, koska asiasta on käyty valmistelevia keskusteluja. Tarkastusviraston selvityksen mukaan kuitenkin kompensatiotoimikunnan rakenteeseen tai kompensatioprosesseihin ei ole ehdotettu muutoksia eikä toimintatapojen muutoksesta ole tehty päätöksiä. Lausunnon perusteella ei tehty muutoksia selvitykseen.

TEM toteaa lausunnossaan, että se seuraa, mitkä suomalaiset yritykset ovat olleet edunsaajina. Tieto jää kuitenkin tarkastuksessa saadun tiedon mukaan toimittajan kompensatiotilin kirjanpitoon ja kompensatiotoimikunnan pöytäkirjoihin. Edunsaajista ei siis raportoida eteenpäin eikä anneta tietoa julkisuuteen. Myöskään yksittäisen yhteistyöyrityksen kohdalla ei seurata, monessako teollisen yhteistyön sopimuksessa se on ollut mukana ja kuinka paljon yksittäisen yrityksen kauppvoja on kirjattu kompensatioihin. Lausunnon perustella ei tehty muutoksia selvitykseen.

TEM huomauttaa lausunnossaan, että selvitysluonnoksen sivulla 16 todetaan virheellisesti epäsuorien vastakauppojen olevan kompensatiotoimikunnan vastuulla. Tarkastusvirasto on korjannut lausunnon perusteella selvitystä niin, että maininta vastuutahosta on poistettu.

TEM huomauttaa lausunnossaan, että prosenttiosuuksien mukaan tehdyt arviot antavat harhaanjohtavan kuvan, ellei tuoda esiin, että ne ovat esimerkkejä. Selvityksessä on tämän johdosta korostettu, että kysymys on esimerkistä, koska arviot teollisen yhteistyön tuomasta hinnan lisäyksestä ovat selvityksen mukaan sekä alle että yli kymmenen prosentin. Mikäli teollinen yhteistyö lisää hintaa noin 5–6 prosenttia, kuten TEM esittää, tulisi tästä olla esittäjä laskelmia tai muita lähteitä.

TEM:n lausunnon perusteella selvitykseen on lisätty esimerkki siitä, millainen hinnanmuodostus olisi, jos teollisen yhteistyön tuoma lisähinta olisi 5 prosenttia. Selvityksessä on myös korostettu, että suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakauma 15/85-prosenttia perustuu arvioihin toteumasta Hornet-hankinnassa.

TEM:n lausunnossaan esittämän huomion mukaisesti selvityksen lukuun 3.1 on muokattu niin, että kompensatiotoimikunta vastaa teollisen yhteistyön käytännön prosessista. Selvitysluonnoksen luvusta 3.2 TEM huomauttaa, että kompensatiotoimikunta hallinnoi sopimuksia, joita puolustusministeriö tulkitsee ja että asia on virheellisesti kirjattu selvitysluonnokseen. Vastuiden hahmottaminen on ulko-puoliselle toimijalle (puolustusmateriaalitoimittajat, yritykset ja yleisö) haastavaa vaikka ministeriöi-

den keskinäinen työnjako olisi selkeä. Yhteistyön laatu ei ollut selvityksen kohteena. Tältä osin selvitystä ei muokattu lausunnon perusteella.

TEM huomauttaa lausunnossaan, että kertoimien kerrotaan olevan uusissa säännöissä 1,5–3. Tämä on korjattu selvitykseen. Samoin valmistelijaksi on sihteerin sijaan korjattu apulaispääsihteeri.

TEM lausuu, että julkisuuden lisäämisvaatimuksessa tulee huomioida julkisuuslain rajoitteet. Tarkastusvirasto kannustaa selvityksessään hallintoa julkisuuslain puitteissa miettimään, miten he voisivat kompensatiotoiminnasta ja sen tuloksista aktiivisemmin viestiä. Lisäksi voitaisiin harkita, voitaisiinko yrityksiltä edellyttää, että he kompensatihakemusten yhteydessä suostuisivat toimintaa kuvaavien tietojen julkistamiseen. Aktiivisella tiedottamisella tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että internet-sivuilla kuvattaisiin erittäin selkeästi, mitä teollinen yhteistyö nykyään Suomessa on; miten toiminta eroaa siitä, mitä vastakauppatoiminta oli 2000-luvulla; miten kompensatihakemukset käytännössä käsitellään ja millaisia tuloksia kompensatiotoiminnalta odotetaan. Lisäksi yleisölle tulisi tulevaisuudessa edes jossain laajuudessa kertoa, mitä kompensatiotoiminnalla on saatu aikaan: esimerkiksi suoran ja epäsuoran teollisen yhteistyön jakautuminen viimeisen kymmenen vuoden aikana ja mihin epäsuora teollinen yhteistyö on kohdistunut (osaaminen, tutkimus, teknologia). TEM toteaa hallinnoitujen sopimusten kokonaisarvon olevan julkista tietoa, joten tämä tieto voisi olla julkisessa seurannassakin. Tältä osin selvitystä ei muokattu lausunnon perusteella.

Ilmavoimien esikunnan lausunto

Ilmavoimien esikunnan lausunto ei aiheuttanut muutoksia selvitykseen.

Pääesikunnan lausunto

Pääesikunnan lausunto ei aiheuttanut muutoksia selvitykseen.

2. Teknisluonteiset täsmennys- ja korjausehdotukset

Tarkastusvirasto on työ ja elinkeinoministeriön sekä puolustusministeriön kanssa käytyjen keskustelujen johdosta tehnyt muutamia teknisiä korjauksia erityisesti käytettyyn terminologiaan liittyen ja selvittänyt tiettyjä kuvauksia mm. kompensatiotoimikunnan prosesseihin ja tiedon lähteisiin liittyen.

Lisätietoja: projektiasiantuntija Susanna-Sofia Keskinarkaus, p. 09 432 5801 ja tuloksellisuustarkastuspäällikkö Teemu Kalijärvi, p. 09 432 5789.